

Nuorten huumeiden käyttö

Tarkastelussa alaikäiset ja täysi-ikäiset nuoret

KAROLIINA KARJALAINEN & PEKKA HAKKARAINEN & KIRSIMARJA RAITASALO

Johdanto

Huumekokeilut ja huumeiden käyttö ovat yleistyneet suomalaisessa väestössä 1990-luvulta lähtien sekä aikuisilla että nuorilla (Karjalainen ym. 2016). Yleisintä huumeiden käyttöä tai kokeiluita ovat 25–34-vuotiailla nuorilla aikuisilla, heistä 39 prosenttia oli vuoden 2014 Huumekyselyn mukaan kokeillut tai käyttänyt jotain huumetta joskus elämänsä aikana. Vastaavasti 15–24-vuotiaiden ikäryhmästä 24 prosenttia ilmoitti kokeilleensa tai käyttäneensä jotain huumetta elinaikanaan (Karjalainen ym. 2016). Koko väestöä koskevissa kyselytutkimuksissa ikäryhmittäiset tarkastelut tehdään monesti nimenomaan 10-vuotiskäryhmittäin. Tämä helpottaa vertailua ikäryhmien välillä, mutta toisaalta se saattaa häivyttää mahdollisia eroja ikäryhmän sisällä.

Nuorten huumeiden käyttö ja sen lisääntyminen on yleinen huolenaihe, josta puhutaan paljon julkisuudessa. Toisaalta on nähtävissä myös positiivista kehitystä, sillä alkoholin käyttö ja humalajuominen ovat vähentyneet nuorilla 2000-luvulla (Luopa ym. 2014; Raitasalo ym. 2015; Kinnunen ym. 2017). Yhtenä selityksenä tälle ilmiölle on tarjottu sitä, että alkoholin käyttö olisi korvautunut kannabiksen käytöllä, jolloin päihtymystä siis tavoiteltaisiin entiseen tapaan, mutta muilla aineilla. Tukea tälle hypoteesille ei kuitenkaan ole löytynyt kyselytutkimuksista, joiden mukaan kannabiksen käyttö näyttäisi ennemminkin tulleen alkoholin käytön rinnalle eikä sen korvaajaksi (Pape ym. 2009; Verhagen ym. 2015; Raitasalo ym. 2018).

Huolta herättävät myös lieventyneet käsitykset huumeiden käytön hyväksyttävyydestä ja käytön riskeistä. Esimerkiksi Kouluterveyskyselyn mukaan yhä useammat nuoret hyväksyvät kan-

nabiksen polttamisen silloin tällöin, samalla tavoin asenteet ovat lieventyneet säännöllistä käyttöä kohtaan (THL 2017). Tämä puolestaan johdattaa ajattelemaan, että lievemmät näkemykset kannabiksen käytöstä ja sen riskeistä ennakoisivat käytön lisääntymistä, varsinkin kun käsityksiä kannabiksen haitallisuudesta pidetään yhtenä tärkeimpänä kannabiksen käyttöä ennaltaehkäisevänä tekijänä (Piontek ym. 2013; Keyes ym. 2016).

Mutta keitä tai minkä ikäisiä sitten ovat nämä nuoret, joihin keskustelussa tavan takaa viitataan ja joiden huumeiden tai muiden päihteiden käytöstä ollaan huolissaan? Nuoriin kohdistuva puhetapa on usein varsin epämääräinen ja heitä käsitellään kuin he olisivat yksi yhtenäinen ryhmä, johon pätevät samat huumeiden kokeilua ja käyttöä koskevat lainalaisuudet. Tässä artikkelissa haastamme kyseisen puhettavan ja pyrimme tarkentamaan sitä tarkastelemalla kahta eri huumeilmiötä – kannabiksen käyttöä sekä huumeiden, alkoholin ja lääkeaineiden sekakäyttöä – toisaalta alaikäisillä (15–16-v.) ja toisaalta täysi-ikäisillä (18–25-v.) nuorilla. Cannabis on Suomessa selvästi suosituin huumausaine. Monet kokeilevat sitä kerran tai kaksi ikään kuin ajan henkeä seuraten (Piispa 2018), osa polttelee sitä satunnaisesti, jotkut omaksuvat sen käytön säännölliseksi tavakseen (Hakkarainen & Karjalainen 2017). Alkoholin, huumeiden ja lääkeaineiden sekakäyttö puolestaan edustaa sillä tavoin riskialttiimpaa käyttötappaa, että eri aineiden yhteisvaikutukset saattavat yllättää kokeneenkin käyttäjän (Connor ym. 2014). Tavoitteenamme on selvittää 1) kannabiksen käyttöä ja siinä tapahtuneita muutoksia sekä 2) sekakäytön yleisyyttä ja yleisimpiä aineyhdistelmiä näissä kahdessa erikäisten nuorten ryhmässä.

Aineisto ja menetelmät

Nuorten kannabiksen käyttöä ja sekakäyttöä tarkasteltiin kahden eri aineiston avulla. Alaikäisten nuorten osalta käytettiin eurooppalaisen koulu- ja opiskelijatutkimuksen ESPAD:n (*European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs*) Suomen aineistoa (Raitasalo ym. 2015). ESPAD on toteutettu vuodesta 1995 alkaen neljän vuoden välein, ja sen kohderyhmänä on tutkimusvuonna 16 vuotta täyttävät nuoret eli peruskoulun yhdeksäsluokkalaisten. Tässä analyysissä käytettiin vuosien 1999–2015 aineistoja, joissa vastausosuus vaihteli 89–92 prosentin välillä. Viimeisin aineistonkeruu on vuodelta 2015, jolloin kyselyyn vastasi 4 049 oppilasta (vastausosuus 89 %). Vuosittaiset vastaajien lukumäärät sukupuolittain löytyvät taulukosta 1. Tarkempi aineistonkuvaus on saatavilla projektin raportista (Raitasalo ym. 2015).

Täysi-ikäisten nuorten tarkastelussa käytettiin suomalaisten huumeiden käyttöä kartoittavan, Huumeikyselysikin kutsutun Päihdetutkimuksen aineistoa (Karjalainen ym. 2016). Huumeikyselyn aineistoa on kerätty vuodesta 1992 lähtien noin neljän vuoden välein, ja sen kohderyhmänä on 15–69-vuotias suomalainen väestö. Analyysissä käytettiin vuosina 1998–2014 kerättyä aineistoa. Vastausosuus vaihteli 48–66 prosentin välillä; viimeisimmässä eli vuoden 2014 aineistonkeruussa se oli 50 prosenttia. Aineistosta poimittiin mukaan tähän analyysiin 18–25-vuotiaat vastaajat, joita vuoden 2014 aineistossa oli 539. Vuosittaiset vastaajien lukumäärät sukupuolittain löytyvät taulukosta 1. Aineisto on kuvattu tarkemmin toisaalla (Karjalainen ym. 2016).

Kannabiksen käytöstä ja siihen liittyvistä asenteista on kysytty molemmissa kyselyissä koko seurantajakson ajan. Kannabiksen osalta tarkasteltiin sekä elinaikaista, viimeisen vuoden aikaista

että viimeisen kuukauden aikaista käyttöä. Näistä kolmesta mittarista viimeisen kuukauden aikaisen käytön voi ajatella kertovan säännöllisemmästä käytöstä, kun taas kaksi muuta mittaria kuvaavat enemmän kannabiskokeiluja, varsinkin alaikäisillä. Nuorten kannabisasenteita kuvaa lomakkeilla kysytyt arviot siitä, ”kuinka suuri terveydellinen tai muu riski aiheutuu, jos kokeilee kannabista kerran tai kaksi”, tai ”jos käyttää kannabista säännöllisesti”.

Kannabiksen saatavuuden ja hankintatapojen tarkastelussa käytettiin poikkileikkausaineistoa vuodelta 2014/2015. Näkemystä kannabiksen saatavuudesta tiedusteltiin kysymällä, ”kuinka vaikeaa tai helppoa olisi saada hankituksi kannabista, jos niin haluaisi”. Huumeikyselyssä tämä oli vielä rajattu tapahtumaan 24 tunnin sisällä. Hankintatavoista kartoitettiin muun muassa sitä, oliko nuori saanut käyttämänsä kannabiksen tarjottuna vai oliko se hankittu esimerkiksi ostamalla tai itse kasvatamalla. Myös sekakäyttöä koskevat kysymykset on sisällytetty ainoastaan viimeisimpään tiedonkeruuseen (2014/2015). Sekakäyttöksi määriteltiin *kahden tai useamman aineen (alkoholi/huumeet/lääkkeet) samanaikainen käyttö*. Sekakäyttöä tarkastellaan myös yleisimmin käytettyjen ainekombinaatioiden sekä kahden tai useamman aineen samanaikaisen käytön syiden näkökulmasta.

Tämän analyysin tulokset ovat kuvailevia prosenttijakaumia ja ristiintaulukointeja. Huumeikyselyn aineistonkeruussa käytettyä nuorten yliotantaa sekä väestöryhmittäisiä eroja vastausaktiivisuudessa korjattiin painokertoimien avulla vastaamaan todellisia väestöjakaumia. Myös ESPAD:n vuoden 1999 aineiston käsittelyssä on käytetty ositekohtaisia painoja tiettyjen ryhmien yliedustuksen takia. Aineistojen analyysissä käytettiin SAS 9.3 -ohjelmistoa.

Taulukko 1. Vuosittainen vastaajien lukumäärä aineistoissa

	15–16-vuotiaat nuoret (ESPAD)					18–25-vuotiaat nuoret (Huumeikysely)				
	1999	2003	2007	2011	2015	1998	2002	2006	2010	2014
Kaikki	3 109	3 321	4 988	3 744	4 049	321	512	551	335	539
Pojat	1 534	1 598	2 297	1 815	1 958	133	227	229	142	235
Tytöt	1 575	1 723	2 691	1 929	2 091	188	285	322	193	304

Tulokset

Kannabiksen kokeilu ja käyttö

Alaikäisillä nuorilla kannabiksen kokeilu ja käyttö ovat pysyneet varsin tasaisina vuosien 1999–2015 välillä (kuvio 1). Elinaikaisen käytön yleisyys vaihtelee kymmenen prosentin molemmin puolin, ja se oli itse asiassa hiukan alhaisemmalla tasolla vuonna 2015 kuin vuonna 1999. Viimeisen vuoden aikainen käyttö on hieman vähäisempää kuin elinikäinen käyttö, ja parhaiten säännöllistä käyttöä kuvaava viimeisen kuukauden aikainen käyttö on jo selvästi harvinaisempaa. Näissäkään ei ole tapahtunut merkilliä pantavaa lisääntymistä. Täysi-ikäisillä nuorilla kannabiksen kokeilu ja käyttö puolestaan ovat yleistyneet kaikilla tarkastelluilla mittareilla: elinikäinen kannabiksen käyttö on lisääntynyt 22 prosentista 31 prosenttiin, viimeisen vuoden aikainen 12 prosentista 18 prosenttiin ja viimeisen kuukauden aikainen neljästä prosentista seitsemään prosenttiin vuosien 1998–2014 välisenä aikana.

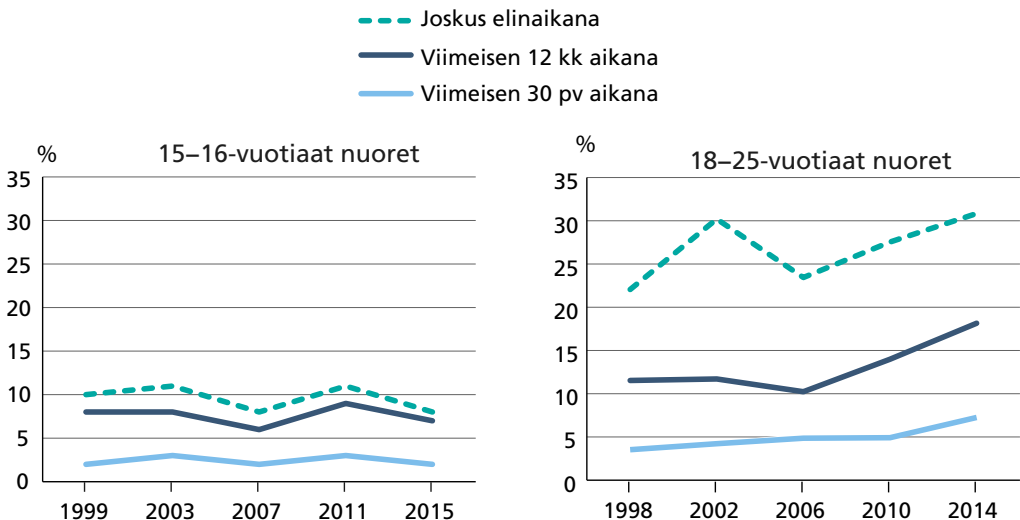
Alaikäisillä tytöillä ja pojilla kannabiksen käyttötrendit olivat hyvin samanlaiset kuin kuviossa 1, mutta täysi-ikäisillä nuorilla havaitaan joitain eroja sukupuolten välillä (taulukko 2). Ensinnäkin täysi-ikäisillä pojilla kannabiksen kokeilu- ja käyttöluvut olivat selvästi tyttöjä korkeampia. Toiseksi täysi-ikäisillä tytöillä viimeisen kuukauden aikaisessa käytössä ei juuri ole tapahtunut muutoksia (3 % v. 1998, 4 % v. 2014), kun taas pojilla viimeisen kuukauden aikainen käyttö on lisääntynyt huomattavasti (4 % v. 1998, 11 % v. 2014).

Kannabiksen saatavuus ja hankintatavat

Vuosien 2014/2015 kyselyiden mukaan alaikäiset nuoret kokevat kannabiksen hankkimisen vaikeammaksi kuin täysi-ikäiset nuoret. Yhteensä yli puolet alaikäisistä nuorista oli sitä mieltä, että kannabiksen hankkiminen olisi vaikeaa (30 %) tai jopa mahdotonta (26 %), kun taas vastaavat osuudet täysi-ikäisillä nuorilla olivat 20 prosenttia ja 11 prosenttia. Täysi-ikäisistä nuorista kannabiksen hankkimista helppona piti 53 prosenttia, kun taas ainoastaan 15 prosenttia alaikäisistä nuorista oli tätä mieltä. Alaikäisistä nuorista 29 prosenttia ja täysi-ikäisistä nuorista 16 prosenttia ei osannut sanoa, kuinka vaikeaa tai helppoa kannabiksen hankkiminen olisi.

Edellä kuvattu löydös voi osittain selittyä sillä, että täysi-ikäisistä nuorista paljon suurempi osuus (22 %) tuntee henkilökohtaisesti kannabiksen kasvattajan (alaikäisistä nuorista 7 %). Taulukosta 3 nähdään, että kannabiksen kokeilu ja käyttö ovat molemmissa nuorten ryhmissä yleisempiä niillä, joiden mielestä kannabista on helppo saada ja jotka tuntevat henkilökohtaisesti kannabiksen kasvattajan.

ESPAD:n ja Huumeenkyselyn aineistoissa kannabiksen hankintatapaa koskevat kysymykset eroavat melko paljon, joten niistä saatavia prosentiosuuksia ei voi suoraan verrata toisiinsa. Hankintatavoista voi kuitenkin sanoa sen verran, että viimeisen 12 kuukauden aikana kannabista käyttäneillä kannabiksen hankintatavoista tavallisin oli se, että joku oli tarjonnut sitä (alaikäisistä

Kuvio 1. Kannabiksen kokeilun ja käytön trendit alaikäisillä ja täysi-ikäisillä nuorilla (%).

79 %:lle, täysi-ikäisistä nuorista 96 %:lle). Myös kannabiksen hankkiminen ostamalla oli suhteellisen yleistä: viimeisen 12 kuukauden aikana kannabista käyttäneistä alaikäisistä nuorista 38 prosenttia ja täysi-ikäisistä nuorista 58 prosenttia oli ostanut käyttämänsä kannabiksen. Hankintatapojen osuudet eivät summaudu sataan, sillä vastaajilla oli mahdollisuus raportoida useita erilaisia hankintatapoja.

Kannabikseen liittyvät riskikäsitykset

Sekä alaikäisillä että täysi-ikäisillä nuorilla kannabikseen liittyvät riskikäsitykset ovat lieventyneet (kuvio 2). Yhä useampi sekä alaikäisistä (46 % vuonna 2015) että täysi-ikäisistä (69 % vuonna 2014) nuorista oli sitä mieltä, että yhden tai kahden kerran kannabiskokeiluilla on vain vähäinen terveydellinen tai muu riski. Huomattavasti pienempi osuus nuorista (8 % alaikäisistä vuonna

Taulukko 2. Kannabiksen kokeilun ja käytön trendit alaikäisillä ja täysi-ikäisillä nuorilla sukupuolittain (%)

	15–16-vuotiaat nuoret					18–25-vuotiaat nuoret				
	1999	2003	2007	2011	2015	1998	2002	2006	2010	2014
Kaikki										
Joskus elinaikana	10	11	8	11	8	22	30	23	28	31
Viimeisen 12 kk aikana	8	8	6	9	7	12	12	10	14	18
Viimeisen 30 pv aikana	2	3	2	3	2	4	4	5	5	7
Pojat										
Joskus elinaikana	10	11	8	12	10	26	33	25	29	33
Viimeisen 12 kk aikana	9	7	6	9	8	14	13	13	16	21
Viimeisen 30 pv aikana	3	3	3	4	3	4	5	7	8	11
Tytöt										
Joskus elinaikana	9	11	7	10	7	19	27	22	26	29
Viimeisen 12 kk aikana	7	8	6	8	6	9	10	7	12	15
Viimeisen 30 pv aikana	2	2	2	2	2	3	4	3	1	4

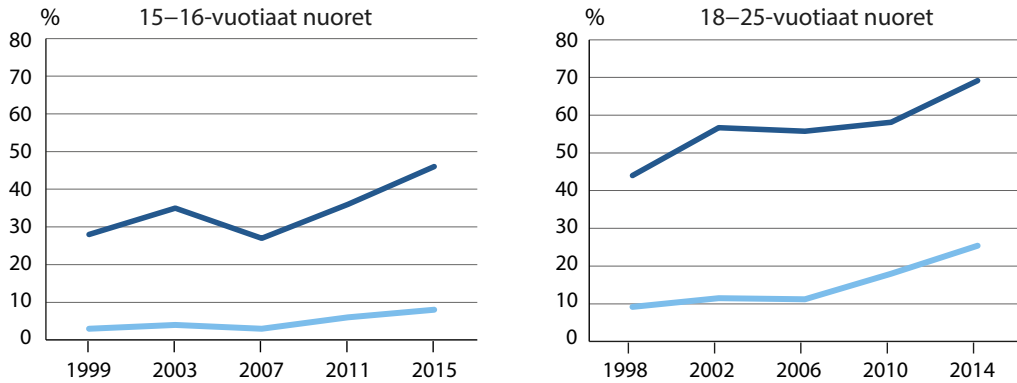
Taulukko 3. Kannabiksen kokeilu ja käyttö oletetun saatavuuden ja kasvattajan tuntemisen mukaan (%), 2014/2015

	15–16-vuotiaat nuoret			18–25-vuotiaat nuoret		
	Kannabista elinaikana	Kannabista viim. 12 kk aikana	Kannabista viim. 30 pv aikana	Kannabista elinaikana	Kannabista viim. 12 kk aikana	Kannabista viim. 30 pv aikana
Kannabiksen hankinta						
mahdotonta	0	0	0	2	0	0
vaikeaa	7	5	0	17	6	1
helppoa	38	34	13	48	30	13
ei osaa sanoa	1	1	0	8	3	1
Tuntee henkilökohtaisesti kannabiksen kasvattajan						
kyllä	42	37	16	74	48	22
ei	6	5	1	19	10	3

Korkeintaan vähäinen terveydellinen tai muu riski, jos

— kokeilee kannabista 1–2 kertaa

— käyttää kannabista säännöllisesti

Kuvio 2. Osuus nuorista, joiden mielestä kannabiksen kokeilukäytöllä tai säännöllisellä käytöllä on vain vähäinen terveydellinen tai muu riski (%).

2015 ja 25 % täysi-ikäisistä vuonna 2014) ajatteli, että säännöllisestä kannabiksen käytöstä aiheutuisi vain vähäinen terveydellinen tai muu riski, mutta tältäkin osin asenteet ovat seuranta-ajan kuluessa lieventyneet. Riskikäsitteissä ei ollut merkittäviä sukupuolittaisia eroja.

Näkyvätkö nämä lieventyneet asenteet sitten eri-ikäisten nuorten kannabiksen käytössä? Eivät ainakaan aivan suoraviivaisesti, sillä viimeisen vuoden aikana kannabista kokeilleiden tai käyttäneiden osuudet ovat vähentyneet niiden alaikäisten nuorten ryhmässä, jotka ajattelevat, et-

tä kannabiskokeiluista tai säännöllisestä käytöstä aiheutuu vain *vähäinen* terveydellinen tai muu riski (kuvio 3). Täysi-ikäisillä nuorilla tämä kehitys ei ole ollut yhtä suotuisa, sillä kannabiskokeilut ovat lisääntyneet vuoden 2006 jälkeen niillä, joiden mielestä kannabiskokeiluista aiheutuu vain vähäinen terveydellinen tai muu riski. Sekä alaikäisten että täysi-ikäisten ryhmässä kannabiksen kokeilu tai käyttö oli varsin harvinaista niillä, jotka ajattelevat, että kannabiksen kokeilusta tai käytöstä aiheutuu *kohtalainen tai suuri* terveydellinen tai muu riski. Heillä kannabiksen kokeilun

Vähäinen riski, jos

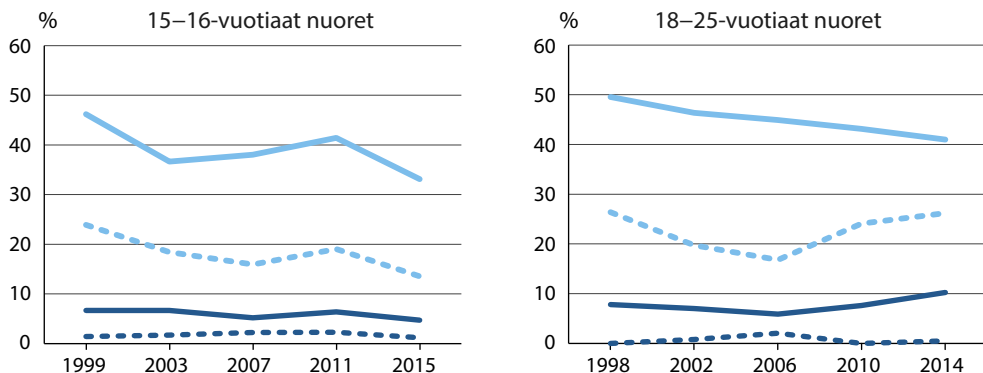
— käyttää kannabista säännöllisesti

- - - kokeilee kannabista 1–2 kertaa

Suuri riski, jos

— käyttää kannabista säännöllisesti

- - - kokeilee kannabista 1–2 kertaa

Kuvio 3. Viimeisen vuoden aikainen kannabiksen kokeilu tai käyttö alaikäisillä ja täysi-ikäisillä nuorilla riskikäsitteiden mukaan (%).

tai käytön trendit ovat myös pysyneet varsin tasaisina, lukuun ottamatta niitä täysi-ikäisiä nuoria, jotka ajattelevat, että kannabiksen säännöllisestä käytöstä aiheutuu suuri terveydellinen tai muu riski. Tästä käsityksestä huolimatta heillä kannabiksen kokeilu tai käyttö näyttäisi yleistyneen vuodesta 2006 lähtien.

Sekakäyttö

Ikäryhmien väliset erot sekakäytössä olivat pääosin samankaltaiset kuin kannabiksen kohdalla. Suurempi osuus täysi-ikäisistä nuorista (23 %) oli käyttänyt kahta tai useampaa ainetta (alkoholi/huumeet/lääkkeet) samanaikaisesti joskus elämänsä aikana alaikäisiin nuoriin (7 %) verrattuna (taulukko 4). Täysi-ikäisten nuorten ryhmässä sekakäyttö oli pojilla tyttöjä yleisempää, mutta alaikäisillä nuorilla suhde oli toisinpäin eli sekakäyttö oli tytöillä poikia yleisempää.

Kannabis ja alkoholi oli yleisin ja alkoholi ja lääkkeet toiseksi yleisin samanaikaisesti käytetty aineyhdistelmä molemmissa nuorten ryhmissä. Alaikäisistä nuorista sama osuus (5 %) oli käyttänyt kannabista ja alkoholia tai lääkkeitä ja alkoholia samanaikaisesti joskus elämänsä aikana. Täysi-ikäisistä nuorista suurempi osuus oli käyttänyt kannabista ja alkoholia samanaikaisesti viimeisen vuoden aikana verrattuna lääkkeiden ja alkoholin samanaikaiseen käyttöön. Kannabiksen ja alkoholin samanaikainen käyttö oli pojil-

Taulukko 4. Sekakäytön ja eri ainekombinaatioiden yleisyys alaikäisillä ja täysi-ikäisillä nuorilla (%), 2014/2015

	15–16-vuotiaat nuoret	18–25-vuotiaat nuoret
Käyttänyt kahta tai useampaa ainetta samanaikaisesti elämänsä aikana		
Kaikki	7	23
Tytöt	8	21
Pojat	6	25
Alkoholia ja kannabista samanaikaisesti*		
Kaikki	5	11
Tytöt	5	9
Pojat	6	14
Alkoholia ja lääkkeitä samanaikaisesti*		
Kaikki	5	3
Tytöt	7	3
Pojat	3	3

*Alaikäisillä nuorilla joskus elämänsä aikana, täysi-ikäisillä nuorilla viimeisen vuoden aikana.

la tyttöjä yleisempää molemmissa nuorten ryhmissä, kun taas alkoholin ja lääkkeiden käyttö oli tytöillä poikia yleisempää, erityisesti alaikäisillä nuorilla.

Yleisimmin eri aineiden samanaikaisen käytön syynä mainittiin ”pään sekaisin saaminen” sekä alaikäisillä (39 %) että täysi-ikäisillä (50 %) nuorilla. Aineita käytettiin samanaikaisesti myös muun muassa ”fiiliksen tai suorituksen parantamiseen” (32 % alaikäisistä ja 43 % täysi-ikäisistä nuorista) sekä ”eri aineiden yhteisvaikutusten kokeilemiseksi” (33 % alaikäisistä ja 35 % täysi-ikäisistä nuorista), kun taas itselääkintä esimerkiksi kivun lievittämiseksi oli vähäisempää (16 % alaikäisistä ja 20 % täysi-ikäisistä nuorista). Vastajilla oli mahdollisuus valita useita eri syitä samanaikaiselle käytölle, minkä vuoksi esitetyt prosentit eivät summaudu sataan.

Pohdinta

Tässä analyysissä tarkasteltiin muutoksia kannabiksen käytössä ja asenteissa sekä sekakäytön ja eri aineyhdistelmien yleisyyttä kahdessa eri-ikäisessä nuorten ryhmässä, alaikäisillä ja täysi-ikäisillä nuorilla. Havaitimme useita eroja: Kannabiksen kokeilu ja käyttö on yleistynyt täysi-ikäisillä nuorilla mutta ei alaikäisillä. Yli puolet täysi-ikäisistä nuorista piti kannabiksen hankkimista helppona, kun taas yli puolet alaikäisistä nuorista piti kannabiksen hankkimista vaikeana tai mahdottomana. Lisäksi sekakäyttö eli kahden tai useamman aineen käyttö samanaikaisesti oli huomattavasti yleisempää täysi-ikäisillä kuin alaikäisillä nuorilla.

Toki yhteneväisyyksiäkin ryhmien väliltä löytyi, esimerkiksi kannabiksen käyttöön liittyvät riskikäsitykset ovat lieventyneet molemmissa nuorten ryhmissä. Tästä huolimatta kaikki nuoret samaan ryhmään yleistävä puhetapa ei analyysimme tulosten pohjalta ole mielekäs. Edes päihhteitä kokeilleet tai niitä käyttävät alaikäiset nuoret eivät ole yhtenäinen ryhmä (Ahlström ym. 1996; Hakkarainen ym. 2015), saati sitten, että huumeiden kokeilun ja käytön tapoja voisi yleistää yhteen kaikista nuorista koostuvaan ryhmään.

Suomalaisilla alaikäisillä nuorilla kannabiskoikeilut eivät siis ole 2000-luvulla lisääntyneet. Tätä havaintoa tukevat myös Kouluterveyskyselyn tulokset (THL 2017). Vastaavanlaista kehitystä on ollut Yhdysvalloissa, missä kannabiksen elin-aikainen käyttö on jopa vähentynyt alaikäisil-

lä, huolimatta siellä tapahtuneista huomattavista kannabispoliittisista muutoksista (Johnson ym. 2015). Samoin Kanadassa alaikäisten kannabiksen käyttö on pysynyt jokseenkin muuttumattomana 2000-luvun aikana (Rotermann & Macdonald 2018). On kuitenkin tärkeä huomata, että kannabiksen käytön yleisyys on Pohjois-Amerikassa Suomea huomattavasti korkeammalla tasolla. Myös Euroopassa keskimäärin kannabiskokeilujen yleisyys on pysynyt tasaisena alaikäisillä nuorilla, joskin sekkin on Suomea korkeammalla tasolla (The ESPAD Group 2016).

Täysi-ikäisillä nuorilla puolestaan kannabiksen kokeilu ja käyttö ovat yleistyneet, kuten muutenkin suomalaisessa aikuisväestössä (Karjalainen ym. 2016). Samoin Yhdysvalloissa kannabiksen käyttö täysi-ikäisillä nuorilla on hiljalleen yleistynyt (Center for Behavioral..., 2018), Kanadassa se puolestaan näyttäisi hieman vähentyneen 2000-luvulla (Rotermann & Macdonald 2018).

Edellä kuvatut erot kannabiksen kokeilussa ja käytössä alaikäisillä ja täysi-ikäisillä suomalaisilla nuorilla lienevät yhteydessä koettuun saatavuuteen. Täysi-ikäisistä nuorista suuri osa piti kannabiksen hankkimista helppona, kun taas suurelle osalle alaikäisistä nuorista kannabiksen hankkiminen näyttäytyi vaikeana. Alaikäisten näkemys kannabiksen hankkimisen vaikeudesta voi heijastaa esimerkiksi sitä, että moni täysi-ikäinen saattaa epäriidä huumeiden myymistä tai tarjoamista heille, koska kiinni jäädessä ja oikeuteen joutuessa alaikäiselle myyminen tai tarjoaminen katsotaan raskauttavaksi asiaksi ja toiminta, joka muuten olisi voitu tuomita tavallisena rikoksena, arvioidaankin törkeäksi huumerikokseksi (Kainulainen 2009). Näin ollen viime vuosina tapahtunut huumeiden kansainvälisen nettikaupan laajentuminen todennäköisesti parantaa tai on jo parantanut aineiden saatavuutta erityisesti alaikäisille.

Kaiken kaikkiaan käyttö oli huomattavasti yleisempää niissä nuorten ryhmissä, jotka kokivat kannabiksen saannin helppona tai tunsivat henkilökohtaisesti kannabiksen kasvattajan, joskin syy-seuraussuhteita ei näistä poikkileikkausaineistojen tuloksista voi päätellä. Huomionarvoista on silti sekkin, että molemmissa nuorten ryhmissä yli puolet niistä, joiden mielestä kannabista olisi helppo saada, eivät olleet kokeilleet tai käyttäneet kannabista. Kyse ei siis kaikissa tapauksissa ole suinkaan siitä, etteikö kannabista olisi saatavilla vaan ennemminkin siitä, että nuoret valitsevat olla käyttämättä sitä.

Asenteet kannabista, sen käyttöä ja haitallisuutta kohtaan ovat lieventyneet varsin yleisesti, nuorten lisäksi myös aikuisväestössä (Karjalainen ym. 2016). Nämä asenteissa tapahtuneet muutokset voivat ennakoita kannabiskokeilujen ja kannabiksen käytön lisääntymistä, sillä riskikäsitysten on osoitettu olevan yhteydessä kannabiksen käyttöön (Piontek ym. 2013). Tulostemme pohjalta näyttää kuitenkin siltä, että etenkin alaikäisten nuorten kannabiskokeilut tai käyttö eivät ole yleistyneet samaa tahtia kannabisasenteiden lievenemisen kanssa. Vastaavaa eriytymistä trendeissä on havaittu Yhdysvalloissa, missä kannabispoliitiikan aika nopeisiinkin muutoksiin liittyvien ennako-odotusten vastaisesti asenteiden lieveneminen ei ole lisännyt kannabiksen käyttöä alaikäisillä nuorilla (Miech ym. 2017; Sarvet ym. 2018). On kuitenkin näyttöä siitä, että asenteilla ja kannabiksen käytöllä on edelleen vahva yhteys, mutta asenteiden lisäksi myös monet muut tekijät, kuten alkoholin käyttö ja tupakointi, ovat yhteydessä kannabiksen käyttöön. Koska alaikäisillä nuorilla alkoholin käyttö ja tupakointi ovat vähentyneet huomattavasti, nämä nimenomaiset tekijät heijastuvat kannabiksen käyttökäytöihin ja siten lieventyneiden asenteiden vaikutus kannabiksen käytön yleisyyteen näyttää odotettua pienemmältä (Fleming ym. 2016; Miech ym. 2017). Täten esimerkiksi nuorten alkoholin ja tupakan käytön vähentämiseen tähtäävät toimet todennäköisesti samalla vähentävät myös kannabiksen käyttöä (Pape ym. 2009).

Asenteiden muutos lievempään suuntaan näyttäisi vaikuttaneen enemmän täysi-ikäisten nuorten kannabiksen käyttöön. Ehkä hieman yllättäen kannabiksen kokeilu tai käyttö on yleistynyt myös niillä täysi-ikäisillä nuorilla, joiden mielestä kannabiksen säännöllisestä käytöstä on suuri terveydellinen tai muu riski. Todennäköisesti suurin osa heistä kuitenkin käyttää kannabista vain satunnaisesti (Hakkarainen & Karjalainen 2017). Poikkileikkausaineisto estää tässäkin syy-seuraussuhteiden arvioimisen: emme tiedä, ovatko asenteet muuttuneet ensin, minkä myötä kokeilut ovat yleistyneet vai siivittävätkö lisääntyneet kannabiskokeilut asenteiden lieventymistä. Jos asenteet muuttuvat kokeilujen myötä lievempään suuntaan, on mahdollista, että tämä johtaa helpommin säännöllisemmän käytön lisääntymiseen.

Yksilötason tekijöillä on todettu olevan yhteiskunnan tason tekijöitä vahvempi yhteys alaikäisten nuorten kannabiksen käyttöön

(Piontek ym. 2013). Kuitenkin on näyttöä myös siitä, että sosiaaliset normit ja asenteet vaikuttavat ikäryhmittäin: mitä kielteisempi asenne omalla ikäryhmällä on, sitä epätodennäköisemmin nuori käyttää kannabista huolimatta omista henkilökohtaisista asenteistaan kannabiksen käyttöä kohtaan (Keyes ym. 2011).

Suomalaisten nuorten eri aineiden samanaikaisesta käytöstä on väestötason tietoa toistaiseksi vain yhdestä poikkileikkauspisteestä (2014/2015), ja se näyttää olevan huomattavasti yleisempää täysi-ikäisillä kuin alaikäisillä nuorilla. Kansainvälisestikin sekakäytön yleisyydestä on vain vähän tietoa ja vertailu eri maiden välillä on hankalaa (Karjalainen ym. 2017).

Molemmissa nuorten ryhmissä alkoholi ja kannabis oli yleisin samanaikaisesti käytetty aineyhdistelmä. Aiempien tutkimusten perusteella on näyttöä, että kannabiksen ja alkoholin samanaikainen käyttö alaikäisillä nuorilla ennakoisi mahdollisia myöhempiä päihteiden käyttöön liittyviä ongelmia (Briere ym. 2011; Moss ym. 2014). Lisäksi alaikäisten tyttöjen osalta huomio kiinnittyi siihen, että heillä alkoholin ja lääkkeiden yhteiskäyttö on selvästi ikäryhmän poikia yleisempää. Alaikäisillä tytöillä todennäköisyys lääkkeiden väärinkäyttöön on poikia suurempi, mikä johtuu ehkä siitä, että tytöt ovat poikia tottuneempia erilaisten lääkkeiden käyttöön ja pitävät niitä turvallisempina vaihtoehtona kuin huumeita (Ford ym.

2014). Lääkkeitä saattaa myös olla alaikäisille tytöille huumeita helpommin saatavilla, esimerkiksi kodin lääkekaapista (Osborne ym. 2019). Täysi-ikäisten nuorten kohdalla vastaavaa eroa ei enää esiinny.

Pään sekaisin saaminen oli yleisin sekakäytön syy sekä alaikäisillä että täysi-ikäisillä nuorilla. Vahvan päihtymystilan merkitys sekakäytön syyinä on nuoremmassa ikäryhmissä huomattavan korostunut verrattuna vanhempiin ikäryhmiin, joissa taas kivun lievittäminen tai itselääkintä on yksi keskeisimpiä sekakäytön syitä (Kataja ym. 2018). Samanaikaisesti käytetyillä aineilla voi olla ennakkoimattomia yhteisvaikutuksia, erityisesti silloin, jos tavoitteena on mahdollisimman vahva päihtymys. Sekakäytön onkin todettu olevan yhteydessä moniin erilaisiin riskeihin ja haittoihin (Connor ym. 2014; Subbaraman & Kerr 2015), mistä vähäisin ei suinkaan ole yliannoskuoleman riski (Coffin ym. 2003). Siksi olisikin tärkeää, että nuoret saisivat ikätasonsa mukaista informaatiota sekakäytön haitoista.

Yhteenvetona voi siis todeta, että vaikka alaikäisten nuorten kannabiksen kokeilu tai käyttö on toistaiseksi pysynyt varsin vakiintuneella tasolla, lieventyneet asenteet voivat ennakoita kannabiksen käytön yleistymistä myöhemmällä iällä. Erityisen huolestuttavaa tämä on, mikäli se lisää kannabiksen ja alkoholin tai muiden päihteiden sekakäyttöä tulevaisuudessa.

KIRJALLISUUS

- Ahlström, Salme & Metso, Leena & Haavisto, Kari & Tuovinen, Eeva Liisa: Nuorten päihteidenkäyttäjien muotokuvia: Päihdenuoretto yhtenäinen ryhmä? *Alkoholipolitiikka* 61 (1996): 6, 431–445.
- Briere, Frederic N. & Fallu, Jean-Sebastien & Descheux, Ariane & Janosz, Michel: Predictors and consequences of simultaneous alcohol and cannabis use in adolescents. *Addictive Behaviors* 36 (2011): 7, 785–788.
- Center for Behavioral Health Statistics and Quality: Results from the 2017 National Survey on Drug Use and Health: Detailed tables. Rockville, MD: Substance Abuse and Mental Health Services Administration, 2018.
- Coffin, Phillip O. & Galea, Sandro & Ahern, Jennifer & Leon, Andrew C. & Vlahov, David & Tardiff, Kenneth: Opiates, cocaine and alcohol combinations in accidental drug overdose deaths in New York City, 1990–98. *Addiction* 98 (2003): 6, 739–747.
- Connor, Jason P. & Gullo, Matthew J. & White, Angela & Kelly, Adrian B.: Polysubstance use: Diagnostic challenges, patterns of use and health. *Current Opinion in Psychiatry* 27 (2014): 4, 269–275.
- Fleming, Charles B. & Guttmannova, Katarina & Cambron, Christopher & Rhew, Isaac C. & Oesterle, Sabrina: Examination of the divergence in trends for adolescent marijuana use and marijuana-specific risk factors in Washington State. *Journal of Adolescent Health* 59 (2016): 3, 269–275.
- Ford, Jason A. & Reckdenwald, Amy & Marquardt, Briana: Prescription drug misuse and gender. *Substance Use & Misuse* 49 (2014): 7, 842–851.
- Hakkarainen, Pekka & Karjalainen, Karoliina: Pilvee, pilvee. Kannabiksen käyttötavat, käyttäjät ja poliittiset mielipiteet. *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (2017): 1, 19–32.
- Hakkarainen, Pekka & Karjalainen, Karoliina & Raitasalo, Kirsimarja & Sorvala, Veli-Matti: School's in! Predicting teen cannabis use by conventionality,

- cultural disposition and social context. *Drugs-Education Prevention and Policy* 22 (2015): 4, 344–351.
- Johnson, Renee M. & Fairman, Brian & Gilreath, Tamika & Xuan, Ziming & Rothman, Emily F. & Parnham, Taylor & Furr-Holden, C. Debra: Past 15-year trends in adolescent marijuana use: Differences by race/ethnicity and sex. *Drug and Alcohol Dependence* 155 (2015), 8–15.
- Kainulainen, Heini: Huumeiden käyttäjien rikosoikeudellinen kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 2009.
- Karjalainen, Karoliina & Savonen, Jenni & Hakkarainen, Pekka: Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet. Huumeaiheiset väestökyselyt Suomessa 1992–2014. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2016.
- Karjalainen, Karoliina & Kuussaari, Kristiina & Kataja, Kati & Tigerstedt, Christoffer & Hakkarainen, Pekka: Measuring concurrent polydrug use in general populations: A critical assessment. *European Addiction Research* 23 (2017): 3, 163–169.
- Kataja, Kati & Karjalainen, Karoliina & Savonen, Jenni & Hakkarainen, Pekka & Hautala, Sanna: How do people attribute their polydrug use? A mixed methods approach. *Deviant Behavior* (2018). <https://doi.org/10.1080/01639625.2018.1472931>.
- Keyes, Katherine M. & Schulenberg, John E. & O'Malley, Patrick M. & Johnston, Lloyd D. & Bachman, Jerald G. & Li, Guohua & Hasin, Deborah: The social norms of birth cohorts and adolescent marijuana use in the United States, 1976–2007. *Addiction* 106 (2011): 10, 1790–1800.
- Keyes, Katherine. & Wall, Melanie & Cerda, Magdalena & Schulenberg, John & O'Malley, Patrick M. & Galea, Sandro & Feng, Tianshu & Hasin, Deborah S.: How does state marijuana policy affect US youth? Medical marijuana laws, marijuana use and perceived harmfulness: 1991–2014. *Addiction* 111 (2016): 12, 2187–2195.
- Kinnunen, Jaana & Pere, Lasse & Raisamo, Susanna & Katainen, Anu & Ollila, Hanna & Rimpelä, Arja: Nuorten terveystapatutkimus 2017: Nuorten tupakkatuotteiden ja päihteiden käyttö sekä rahapeelaaminen. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, 2017.
- Luopa, Pauliina & Kivimäki, Hanne & Matikka, Anni & Vilkki, Suvi & Jokela, Jukka & Laukkanen, Essi & Paananen, Reija: Nuorten hyvinvointi Suomessa 2000–2013. Kouluterveyskyselyn tulokset. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2014.
- Miech, Richard & Johnston, Lloyd & O'Malley, Patrick M.: Prevalence and attitudes regarding marijuana use among adolescents over the past decade. *Pediatrics* 140 (2017): 6.
- Moss, Howard B. & Chen, Chiung M. & Yi, Hsiao-ye: Early adolescent patterns of alcohol, cigarettes, and marijuana polysubstance use and young adult substance use outcomes in a nationally representative sample. *Drug and Alcohol Dependence* 136 (2014), 51–62.
- Osborne, Vicki & Striley, Catherine W. & Nixon, Sara J. & Winterstein, Almut G. & Cottler, Linda B.: Sex differences in patterns of prescription opioid non-medical use among 10–18 year olds in the US. *Addictive Behaviors* 89 (2019), 163–171.
- Pape, Hilde & Rossow, Ingeborg & Storvoll, Elisabet E.: Under double influence: Assessment of simultaneous alcohol and cannabis use in general youth populations. *Drug and Alcohol Dependence* 101 (2009): 1–2, 69–73.
- Piispa, Mikko: Yhdeksän sanaa Y-sukupolvesta. Helsinki: Teos, 2018.
- Piontek, Daniela & Kraus, Ludwig & Bjarnason, Thoroddr & Demetrovics, Zsolt & Ramstedt, Mats: Individual and country-level effects of cannabis-related perceptions on cannabis use. A multilevel study among adolescents in 32 European countries. *Journal of Adolescent Health* 52 (2013): 4, 473–479.
- Raitasalo, Kirsimarja & Tigerstedt, Christoffer & Simonen, Jenni: Miksi nuoret juovat vähemmän? S. 158–167. Teoksessa Mäkelä, Pia & Härkönen, Janne & Lintonen, Tomi & Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina (toim.): Näin Suomi juo. Suomalaisten muuttuvat alkoholinkäyttötavat. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2018.
- Raitasalo, Kirsimarja & Huhtanen, Petri & Miekka, Mari: Nuorten päihteiden käyttö 1995–2015. ESPAD-tutkimusten tulokset. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2015.
- Rotermann, Michelle & Macdonald, Ryan: Analysis of trends in the prevalence of cannabis use in Canada, 1985 to 2015. *Health Reports* 29 (2018): 2, 10–20.
- Sarvet, Aaron L. & Wall, Melanie M. & Keyes, Katherine M. & Cerda, Magdalena & Schulenberg, John E. & O'Malley, Patrick M. & Johnston, Lloyd D. & Hasin, Deborah S.: Recent rapid decrease in adolescents' perception that marijuana is harmful, but no concurrent increase in use. *Drug and Alcohol Dependence* 186 (2018), 68–74.
- Subbaraman, Meenakshi S. & Kerr, William C.: Simultaneous versus concurrent use of alcohol and cannabis in the National Alcohol Survey. *Alcoholism, Clinical and Experimental Research* 39 (2015): 5, 872–879.
- THL, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Kouluterveyskysely 2017. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia> (luettu 10.12.2018).
- The ESPAD Group: ESPAD Report 2015. Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016.
- Verhagen, Claudia E. & Uitenbroek, Daan G. & Schreuders, Emilie J. & El Messaoudi, Sabah & de Kroon, Marlou L.: Does a reduction in alcohol use by Dutch high school students relate to higher use of tobacco and cannabis? *BMC Public Health* 15 (2015), 821.

TIIVISTELMÄ

Karoliina Karjalainen & Pekka Hakkarainen & Kirsimarja Raitasalo: Nuorten huumeiden käyttö. Tarkastelussa alaikäiset ja täysi-ikäiset nuoret

Nuorten huumeiden käyttö ja sen lisääntyminen on yleinen huolenaihe. Huolta herättävät myös lieventyneet käsitykset huumeiden käytön hyväksyttävyydestä ja käytön riskeistä. Nuorten huumeiden ja muiden päihteiden käytöstä puhuttaessa puhetapa on kuitenkin usein varsin epämääräinen ja viittaukset huumeiden käytön lisääntymisestä yleistetään helposti koskemaan kaikkia nuoria. Tässä analyysissä tavoitteena on tarkentaa kyseistä puhetapaa tarkastelemalla 1) kannabiksen käyttöä sekä 2) huumeiden, alkoholin ja lääkkeiden sekakäyttöä toisaalta alaikäisillä (15–16-vuotiailla) ja toisaalta täysi-ikäisillä (18–25-vuotiailla) nuorilla.

Nuorten kannabiksen käyttöä ja sekakäyttöä tarkasteltiin kahden eri aineiston avulla. Eurooppalaisen koulu- ja nuorisotutkimuksen ESPAD:n vuosina 1999–2015 kerättyä Suomen aineistoa käytettiin alaikäisten nuorten tarkasteluun, kun taas täysi-ikäisten nuorten osalta käytettiin Huumekyselyn vuosina 1998–2014 kerättyä aineistoa.

Alaikäisten ja täysi-ikäisten nuorten huumeiden kokeilussa ja käytössä havaittiin useita eroja. Kannabiksen kokeilu ja käyttö ovat yleistyneet täysi-ikäisillä nuorilla mutta eivät alaikäisillä. Yli puolet täysi-ikäisistä nuorista koki kannabiksen hankkimisen helppona, kun taas yli puolelle alaikäisistä nuorista piti sitä vaikeana tai mahdollottomana. Samoin sekakäyttö oli huomattavasti yleisempää täysi-ikäisillä kuin alaikäisillä nuorilla. Yhteisyyksiäkin ryhmien välillä oli, esimerkiksi kannabiksen käyttöön liittyvät riskikäsitykset ovat lieventyneet molemmissa nuorten ryhmissä.

Nuorten kannabiksen kokeilujen ja käytön yleistymisen on ollut paljon esillä, mutta on tärkeä tarkentaa, että näin on tapahtunut ainoastaan täysi-ikäisillä nuorilla. Asenteet ovat kuitenkin lieventyneet myös alaikäisillä nuorilla, mikä voi ennakoita kannabiksen käytön yleistymistä myöhemmällä iällä. Erityisen huolestuttavaa tämä on, mikäli se lisää kannabiksen ja alkoholin tai muiden päihteiden sekakäyttöä tulevaisuudessa.